

ענוותנותו של רבי זכריה: קמצא ובר קמצא ושאלת ההנהגה

נכתב במקור ב־26 ביולי 2026 (י"ב באב תשפ"ו). ארכיון: בין המצרים · גמרא.

הסיפור מוכר לכל ילד בישראל. אדם עורך סעודה, שולח את שמשו להזמין את ידידו קמצא, והשמש מביא בטעות את שונאו, בר קמצא. בעל הבית מגרש אותו בבושת פנים לעיני כולם, וחכמים יושבים שם ואינם מוחים. בר קמצא הנעלב הולך אל הקיסר ומלשין: "מרדו בכ היהודים". כדי להוכיח את דבריו הוא מביא עמו קורבן מן הקיסר, ובדרך מטיל בו מום דק, מום שאצלנו פוסל ואצלם אינו מום.

כאן מגיע הרגע שבגללו, לדברי הגמרא, חרב הבית. החכמים שוקלים להקריב את הקורבן משום שלום מלכות. רבי זכריה בן אבקולס עוצר אותם: "יאמרו בעלי מומין קריבין לגבי מזבח". הם שוקלים להרוג את בר קמצא כדי שלא ילך ויספר, ושוב הוא עוצר: "יאמרו מטיל מום בקדשים ייהרג". ואז נאמר המשפט הקשה: "ענוותנותו של רבי זכריה בן אבקולס החריבה את ביתנו, ושרפה את היכלנו, והגליתנו מארצנו" (גיטין נו, א).

ענוה שאינה ענוה

למה קוראת הגמרא לזה "ענוותנות"? הרי רבי זכריה לא התגאה בשום דבר. אדרבה, הוא חשש. חשש מה יאמרו, חשש מתקדים, חשש להכריע. ה"ענוותנות" כאן היא סבלנות יתרה, הימנעות מלהכריע. זו ענוה מדומה: הימנעות שמתחפשת לזהירות.

ענוה אמיתית, כמו שלמדנו ממושה רבנו, "עניו מאוד מכל האדם", אינה בורחת מאחריות. משה הכריע, נלחם, תבע, והתפלל. ענוותנותו הייתה שידע ממי הוא מקבל את כוחו ולמי הוא חייב דין וחשבון, ולא שנמנע מלהשתמש בכוח. ענוה היא ביטול כלפי מעלה, לא שיתוק כלפי מטה.

הטהרה המשתקת

יש מנהיגים שמעדיפים ידיים נקיות על פני תוצאה. הם חוששים שכל הכרעה תכתים אותם, ולכן אינם מכריעים כלל. אבל בעולם שבו המזבח, הקהל והקיסר כולם תלויים בהחלטה אחת, ההימנעות היא החלטה בפני עצמה, ולפעמים היא הקשה מכולן.

התורה מלמדת אותנו את מושג ההשתדלות: חובה לעשות את המרב בגבולות ההלכה, ובאותה עת לבטוח בה' בלב שלם. רבי זכריה ראה רק צד אחד. הוא שמר על כבוד המזבח, אבל לא נשא באחריות לגורל העם שעמד מאחוריו. בעל התניא מלמד שהבינוני אינו מי שאין לו יצר, אלא מי שמנהיג את עצמו כל רגע מחדש. כך גם הציבור: אין הנהגה בלי הכרעה, ואין הכרעה בלי סיכון.

הסעודה שקדמה לקורבן

ראוי לזכור שהחורבן לא התחיל בקורבן. הוא התחיל בסעודה. בעל הבית שהשפיל אדם ברבים, והחכמים ששתקו, הם שפתחו את הדרך. שנאת חנם וביזוי הזולת אינם רק חטא בין אדם לחברו. הם סדק ביסוד הקהילה, וממנו נכנס האויב.

מכאן שני לקחים שאינם סותרים. הראשון: אסור להלבין פני אדם ברבים, ומי שעומד מן הצד ושותק שותף בדבר. השני: מי שנושא באחריות ציבורית חייב לדעת להכריע גם כשאין תשובה נקייה. שתיקה בסעודה והיסוס על יד המזבח הן שתי פנים של אותה מחלה: הימנעות מאחריות.

לקראת בניין

חז"ל אמרו שכל דור שאינו נבנה בימיו כאילו נחרב בימיו. התיקון לשנאת חינוך הוא אהבת חינוך, והתיקון לענוותנות המשתקת הוא ענווה שנושאת באחריות. מנהיגות של ברית אינה שלטון בלתי מוגבל וגם אינה בריחה מהכרעה. היא כוח מוגבל, כפוף לתורה, שיודע לפעול.

בימים שבין תשעה באב לט"ו באב, כשהנחמה מתחילה להתגלות, השאלה הזאת מופנית לכל אחד מאיתנו: האם אנחנו מזמינים את בר קמצא אל השולחן, או מגרשים אותו? והאם, כשמגיע רגע ההכרעה, אנחנו מוכנים לשאת בו?

Prepared in deep partnership and cooperation with Grok and xAI